Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1.

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING

Ny följd. Årgång 8

1927

UPPSALA 1927—28

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

UPPSALA 1927—28
ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

GÖTA KÄMPAVISA OCH DESS SKILDRING AV NARVASLAGET

AV

INGVAR ANDERSSON

När Karl XII med sin »lilla och utmattade» armé i november år 1700 lämnat Wesenberg för att rycka an mot Narva, gåvo diplomaterna honom förlorad och man började i Sverige diskutera, vem som skulle bli hans efterträdare. Underrättelsen om segern väckte en oerhörd förvåning; om den franske gesanten Guiscard vet en svensk officer att berätta, att han »har varit så surprenerad av denna affairen, att han haver på några dagar icke kunnat tala». Jublet i Stockholm var omätligt. Dit nådde berättelsen om slaget i början av december; man igångsatte genast firandet av »den gloriöse och i manna-minne oförliklige seger». En mängd flygblad meddelade svenska folket den lyckliga händelsen, i kyrkorna upplästes berättelser om det timade och en stor tacksägelsefest firades i början av följande år.

Bland de många tryck, som beröra Narvaslaget,[1] har det ena ett värde förutom det då aktuella och senare historiska, som de alla äga. Det är ett anonymt vistryck, som i många upplagor under det följande seklet spriddes över hela Sverige och till och med var känt över dess gränser. »Giöta Kiämpawisa om kåningen å herr Pädar» benämndes den på titelbladet; man vet numera med säkerhet, att dess författare är Gunno Eurelius-Dahlstierna, den patriotiske och poetiske lantmätaren, som sedan 1690-talets början arbetade på att kartlägga Sveriges provinser på andra sidan Östersjön

[1] Se *Samtida berättelser om Sveriges krig* (år 1700).

och som ett par år tidigare hade besjungit Karl XII:s fader i Kungaskald.[1] Hans Göta kämpavisa kom att spela en stor roll för utformandet av den folkliga Karl XII:s-bilden; den efterbildades av åtskilliga författare, även från fientligt håll;[2] den var av betydelse för Dalins politiska diktning. För Atterbom blev den, »anträffad bland en mängd andra visor, 'tryckta i år'», som han säger, »en av min barndoms tidigaste vittra njutningar»,[3] och ännu under 1800-talet var den en levande folkvisa.[4] Den var en trägen och begåvad skalds enda poetiska fullträff. Han har i denna visa lyckats få ett sådant grepp om sitt ämne, att den från första stunden tagit sin publik fången och inte heller för eftervärlden, som så mycket av den tidens dikt, förlorat sin tjusning.

Det har tyckts anmärkningsvärt, att en skald, vars närmaste föredömen voro italienska barockskalder och dessas tyska imitatörer, valt folkvisans form för att ge luft åt sin glädje och stolthet över Narvasegern. Den nyare forskningen har emellertid allt mera betonat det drag av hembygdsglädje, av folkloristiskt intresse och minnesgodhet för dalsländska särdrag, som går igenom hela Dahlstiernas diktning, även den utpräglat »marinistiska».[5] Alla sidor av hemtraktens liv har han vetat bevara i sina skrifter. Man ser i Kungaskald, i gravdikten över Carl Liedeman och i inledningen till översättningen av Pastor Fido, riktad till Mattias Iser, en hel serie av tavlor ur den karolinska allmogens liv i helg och söcken utan motstycke i den samtida litteraturen. Bonden sår sin finneråg »i möört Svidie-fall», han följer med glädje grödans växt och ser med ängslan ogräset, »svimmel, blåklint och löxa», hota att ta överhand. Han murar upp sina »Runde Höötorn» på ängen, och »Pregiel-Slagen» höras framåt hösten på logen. Vallarna

---

[1] LAMM, *Olof Dalin*, sid. 48 ff. och HESSELMAN, *Giöta Kiämpa Wisa, Språk och Stil* 1907, sid. 201 ff.

[2] WRANGEL, *Det carolinska tidevarvets komiska diktning*, sid. 156. — Den har tydligen även varit utgångspunkten för RUDEENS skildring av Narvaslaget i *Underdånig Fägnesång* 1702 (sid. 170—73 i Hansellis ed.). Ett flertal detaljöverensstämmelser antyda detta: tyrannen har ej »tordt fästa foot förn inom Muskouportar»; Narva kysser, liksom Dahlstierna låter henne göra, sin unge hjältes händer vid befrielsen; slaget stod, enligt Rudeen såväl som Dahlstierna, samma dag som tsaren ett år tidigare hade bedyrat sin vänskap; även kapitulationsscenen hos Rudeen har flera drag gemensamma med den hos Dahlstierna.

[3] *Siare och Skalder*, 2, sid. 227.

[4] E. NOREEN, *Giöta Kiämpa-wisa som »folkvisa»*, *Nord. Tidskr.* 1917, sid. 458 ff.

[5] Se a. a. av LAMM, HESSELMAN och E. NOREEN.

»gäta sine Fåhr bort på de gröne Kaser /
På Klinten Getan drifs / ok Oksen mit på Fiäll»,

och kon, som bär hem ur den feta mossen både ost och smör, får »Hö och Hawre-Halm i Båse». Dahlstierna vet också, »hwad Ört och hwad för Root ulf-bitne Fåren heelar»; han har diktat över runstaven, där bönderna läsa »fyra Årets Tider», och upptar dalbornas namn på »den lustigaste tijden om åhret några wekor förr och några effter Sommar-soolståndet», Högballe, i en poetisk omskrivning av himmelens eviga glädje. Han har reda på, att de gamle »norr wed gränsen» i Dalsland ännu hålla sin tideräkning efter »de gamble Balsis-fegder», Hannibal Sehesteds gränskrig på 1640-talet. Ständigt återvänder han till böndernas musikinstrument, som han flitigt utnyttjar i sitt bildspråk, nyckelharpan och vallluren, och åtskilliga av deras jullekar nämner han också. Han har i en av sina vackraste dikter, gravdikten över Carl Liedeman, givit en, som Lamm säger, »förvånande djup karaktäristik» av folkvisan och dess miljö. Det framgår också på flera ställen i hans dikter, att han varit väl förtrogen med folkdikten, och han citerar i noterna till Kungaskald visan om Herr Hielmer, som han kallar »Västgötavisan».[1] Det är överhuvud en ovanlig förståelse för allmogens liv och en ovanlig kännedom om de olika yttringarna av detsamma, som gång på gång frapperar i Dahlstiernas skrifter. Medelpunkten i denna miljö, bonden själv, framstår som en ofördärvad och redbar gestalt, en man,

»med heelt ärlig Mijn; och Haakans Prydnad mogen;
som boor i rolig Bygd på sin eenstaka Gåål;»

hans liv som en kärnsund motsats till kultursamhällets:

»Där bor et stilla Folk / Enfaldighetens Wänner;
Et Folk i Armod swåår sin egen Rikedom . . .»

Sin sympati för detta folk, sitt intresse för dess omgivning och liv, sin kärlek till hembygden, för allt detta är det som Dahlstierna söker en poetisk form. Han finner denna form i den klassiska herdedikten och i renässansens. Han översätter Pastor Fido, vari

[1] Denna visa finnes i två redaktioner, en på den tvåradiga folkvisestrofen och en på den fyrradiga (se härom Ek, *Norska kämpavisor i östnordisk tradition*, sid. 96). Dahlstierna har tydligen känt den senare.

han tycker sig återfinna en idealbild av sin hembygd med dess »liufliga Stillheet och rooliga Enfaldigheet». Han skriver ett stort epos i anslutning till den då traditionella stilen, där han får tillfälle att ge uttryck åt mycket av det som låg honom om hjärtat. Han kunde här få in åtskilligt av det stoff, som han annars knappast skulle kunnat finna någon poetisk form för: i adelsmannens tal lägger han in sin hänförelse för Sveriges ärorika historia, i borgarens och bondens sin hemkärlek och sin hemlängtan. Vid underrättelsen om den lysande seger, som den unge konungen vunnit, har ingen av de poetiska genrer, han förut begagnat, tyckts honom användbar för att hugfästa händelsen och sprida kännedomen om den. Det är då han frigör sig från de former, han ditintills använt, och tar upp en ny sådan från den miljö, som var honom så förtrogen: han finner en inhemsk form för sin patriotiska och hemkära dikt. Han skriver direkt för sitt folk, och i och med detta får han också en mångdubbelt talrikare publik. Tydligtvis har detta nya uppslag tillfredsställt honom. Såvitt vi veta, återgick han aldrig till de former, han tidigare använt; säkert har han åtminstone en gång, måhända två, efter Göta kämpavisa upptagit den »enfaldiga skaldeart», som han i denna med så lyckligt resultat prövat.[1] Han hade lärt sig att på ett nytt sätt ge gestalt åt sitt poetiska stoff.

Idén att behandla aktuella händelser i visstil var icke ny. Från medeltiden känna vi åtskilliga historiska och politiska visor. Under hela 1500- och 1600-talen påträffa vi på svensk botten visor om krig och freder, och då alltid skrivna till en bestämd melodi. Vi ha visor om Stångebroslaget, om Kalmarkriget, om ett antal viktiga tilldragelser under trettioåriga kriget, om Gyldenlövefejden, ofta skrivna till en välkänd psalmmelodi. Så småningom har man kommit på tanken att skriva sådana visor till folkvisemelodier. Vi ha om Westfaliska freden en dikt till melodien »Herr Peder och liten Kerstin sitta över bord».[2] Tio år senare skriver man om Karl X Gustavs bragder »efter Olle Strångesons Melodij».[3] I denna har den okände förf. använt samma strofform, som sedan Dahlstierna

[1] E. Noreen, *En förbisedd dikt av Gunno Dahlstierna, Samlaren* 1915, sid. 37 o. 43.

[2] *Sveriges hist. o. pol. visor,* saml. och utg. av G. O. Hyltén-Cavallius och G. Stephens, sid. 325 ff.

[3] *1500- och 1600-talens visböcker,* utg. av A. Noreen och H. Schück, I, sid. 351 (Barbro Baners visbok). Den anges även kunna sjungas efter mel. »der Liggia the hieltar slagne».

tar upp, den fyrradiga folkvisestrofen med slutomkväde. Tydligtvis är även Göta kämpavisa skriven till en bestämd melodi, men senare synes den ha anpassats till flera olika sådana.[1] Sitt omkväde har Dahlstierna med »en fyndig omtydning» hämtat från visan om Herr Florens, en av de sena romanvisorna.[2]

Först i kämpavisan har denna nya genre nått mognad. Visan om Westfaliska freden har knappt något annat gemensamt med folkvisan än omkvädet och melodien. I »Konung Carls vijsa» ger förf. endast ett uppradande av händelserna, inmängt med folkviseklichéer, och ingen genomgående tanke förbinder de olika stroferna med varandra till en helhet. Folkvisestilen är där rent mekaniskt förbunden med berättelsen om de aktuella krigarbragderna. Följande strof kan tjäna som exempel:

13.

Konung Carl han skiner medh glimmande glaff
hans Kiempare äro så boldhe
det darrar Selandh och Kiöpenhambns Stadh
dhe äro nu i Swenskas wålde
I rijden medh mig om een Affton.

Dahlstierna anlägger sin dikt på ett helt annat sätt. Då han beslutar att behandla slaget vid Narva i folkvisans stil, lägger han händelseförloppet tillrätta genom att personifiera staden, göra den till en stolts jungfru, som spelar med i dramat. Sålunda kan han skapa en sammanhängande och fast byggd dikt, ej blott en bearbetning av nyhetsmaterialet med begagnande av folkvisans stereotypa fraser.

Det är känt, att denna ursprungligen bibliska allegoriform redan tidigare använts av Dahlstierna, nämligen på ett flertal ställen i Kungaskald. Den har även uppträtt i svenska historiska visor. E. Noreen har visat, hur just samma motiv kommit till användning i en visa om Bohus belägring år 1678, och framkastat tanken, att Dahlstierna haft denna som förebild.[3] Den belägrade staden i jungfrugestalt är även ett gammalt motiv i historiska visor utanför Sverige och särskilt känna vi det från Magdeburgs belägring under

[1] E. Noreen, a. a., sid. 463.
[2] Lamm, a. a., sid. 55.
[3] A. a., sid. 461.

trettioåriga kriget.[1] Det nya och lyckliga i Dahlstiernas behandling av motivet i kämpavisan är, att han utfört det i folkvisestil, i anknytning till en folkvisetyp, den som behandlar stolts jungfrur, vilka från sin jungfrubur effektivt avvisa alla närmanden från företagsamma friare.[2] Det är intressant att se, hur han här intuitivt träffat ett åskådningssätt, som varit den verkliga folkvisans. Från medeltiden äga vi bevarade visor, i vilka liknande händelser behandlats i anslutning till vanliga folkvisemotiv, så t. ex. visorna om Valdemar Atterdags tåg mot Visby 1361, som halvt allegoriskt skildra stadens erövring.[3] Det låg så mycket närmare till hands för Dahlstierna att upptaga detta personifierande manér, som han flitigt använt allegorien och personifieringen i sin Kungaskald och som allegorien i tidens konstdikt spelade en stor roll som ett av de viktigaste poetiska verkningsmedlen.[4]

De folkvisor, som varit hans närmaste förebilder, äro tydligen kämpavisorna, såsom vilkas förnämsta karakteristika Ek träffande anger en »sammansmältning av halvt ridderlig, halvt barbarisk stridsskildring».[5] Anklangerna till olika visor av denna art äro lätt konstaterbara och behöva i detta sammanhang icke genomgås.[6] Det bör anmärkas, att han använder folkvisans stilistiska klichéer med sparsamhet och i regel med urskillning; det är snarare folkvisans ton än stil, som han strävar efter att nå. På en punkt är

---

[1] Se *Der dreissigjährige Krieg. Eine Sammlung von hist. Gedichten und Prosadarstellungen,* hgg. von J. OPEL und A. COHN (Halle 1862), sid. 217 och 463—64.

[2] LAMM, a. a., sid. 55.

[3] EK, *Den svenska folkvisan,* sid. 154 ff.

[4] Om allegorien se CASTRÉN, *Stormaktstidens diktning,* sid. 161 f. Hur nära till hands det låg för tiden att i antydd eller liknande stil behandla aktuella händelser, därpå ger ett något tidigare flygblad om saxarnas och polackernas infall i Lifland ett ganska roande exempel. Det har titeln: »Det finska gästebodet Som oförmodeligen i Liffland angick uti April Månad Åhr 1700 På sielfwe Wärdens Wår allernådigste Konings och Herres Konung Carl den Tollfftes Anstalt och bekåstnad». Här berättas, hur Lifland fått besök och hur man förplägat gästerna med diverse dryckesvaror (jfr motsvarande skämt hos Dahlstierna). När de så fått nog,

»Så ha de dantzat straxt / men intet utan Sak
KLINGSPORREN spelte så / at de ey kunde stana
fast MEYDEL månde dem till Skålen städze mana
En Swensker WÄLLING än i Laget återstod
Och han lär blifwa heet / fast han ey blir så god.»

[5] EK, *Den svenska folkvisan,* sid. 183.

[6] Mera anmärkningsvärda dylika möta exempelvis i verserna 1, 5, 31, 35, 63, 75, 108, 111—113.

emellertid den närmare anslutningen till balladens rent stilistiska egenheter påfallande och även lyckad: det är i själva anslaget. Man har påpekat, att herr Pädars dröm, med vilken dikten börjar, tydligen är byggd efter bibliskt mönster, med Nebukadnesars dröm i Daniels bok som förebild. Det är otvivelaktigt så, och just härigenom har diktens begynnelsestrof kommit att anknyta till ett av de vanligaste balladanslagen: drömmen, som redan från diktens början förebådar handlingens gång. Att han sedan utför detta anslag närmast burleskt, förringar ej det lyckligt funna i begynnelsens formulering. Genom skickligt bruk av en formelstrof, känd för så gott som envar, som var hemma i folkvisorna, har Dahlstierna redan från diktens början förstått att fängsla sin publiks uppmärksamhet.

I de första femtio verserna utför nu Dahlstierna sitt allegoriska uppslag, visserligen en smula brett, men med verklig entusiasm och många lyckligt funna detaljer. Han ger det hela ett nästan dramatiskt liv: den lystne och våldsamme herr Pädar med sina grova och obehärskade fasoner och hans krypande och inställsamma spåmän och hovmän spela mot varandra i början en burlesk scen; som andra avdelning följer dialogen mellan friarna och stolts Narva lilla, som oförskräckt svarar på anbudet:

48.

«En segersäll ung Hiälte jag låfwat haar min troo;
Den wil iag och til dödzdaga hålla»,

med kontrasten mellan tyrannen och den modiga jungfrun. Här har han också inlagt en skildring av den ryska hären, som nog ungefär svarar mot vad man efter segern ansåg om ryssarnas stridsduglighet. De äro så många, att där de draga fram, kan man ej se solen för glavar och spjut, och då tsaren sänt ut budkavle, drives där

30.

»i hoop Folck / som man plä drifwa Fee;
Wed Lijfsstraff at ingen skulle wijka.»

Alla figurerna äro otvivelaktigt levande, och den lättförståeliga allegorien har verkat fängslande på var och en. Men ännu har man inte nått fram till dramats viktigaste akt. Man väntar på

huvudpersonen, som skall komma med avgörandet. Spänningen kommer så att koncentrera sig omkring Karls ankomst och den sammandrabbning, som måste bliva följden.

Lamm säger, att Dahlstierna i Göta kämpavisa ej har gjort »en detaljerad skildring av slaget vid Narva»,[1] men detta har säkerligen varit syftet. Liksom allt i visan koncentrerar sig kring och vill framhäva själva sammandrabbningen, avser skildringen av kampen att ge fakta om densamma i en för menige man lämpad form, såsom den följande analysen av diktens huvudparti skall visa. För att nå den publik, han avser, har författaren inklätt sin framställning i en allegorisk dräkt, men själva stoffet är för honom synbarligen det centrala. Dahlstiernas avsikt med kämpavisan har varit någonting liknande den, som en tidigare författare av en historisk visa om Westfaliska freden angivit som sin: »på thet at then Himmelske Fridfursten icke allenast aff wijsa och förståndigha / som Crönikorna och FridzContracten sielfwa läsa och öfwerwägha kunna / må ährat blifwa / vthan och at eenfalldighe / ia och små Barn som på gatorna / och wijdh waggorna wistas / måtte och nu / sampt i tilkommande tijder / weeta hwadh godt oss allom i Fädherneslandet... wederfarit är / och hans Gudommelighe M:tt. therföre i theras eenfalldigheet / loff och prijs heembära.»[2] Just samma mening har Dahlstierna haft: han har velat ge folklig form åt »krönikorna», d. v. s. de relationer om segern, som från officiellt håll spriddes över landet.

Dahlstierna vistades just vid tiden för slaget i Stockholm, återvänd dit för en kortare vistelse från sitt lantmäteriarbete i Pommern.[3] Han har bevittnat segerjublet och ryckts med av det. Han har läst de relationer, som flödade ut från Stockholm med meddelanden om den lysande framgången. Det är huvudsakligast två av dessa, som varit honom till stöd, då han författat sin märkliga dikt, åtminstone då det gäller dess huvudparti, den efter de förberedande scenerna mellan herr Pädar och stolts Narva följande skildringen av kung Karls inträde på skådeplatsen och hans glänsande bragder. Uppgifterna om en hel del lokaliteter, om krigsbytet och några detaljer från striden synes han ta från den mera officiella »Kårt doch Sanfärdig Berättelse Om den glorieuse och i

---

[1] LAMM, a. a., sid. 55.
[2] *Sveriges hist. och pol. visor,* sid. 325—26.
[3] V. EKSTRAND, *Svenska lantmätare* 1628—1900, 6, sid. XI.

Manna minne Oförlijklige Seger / Hwarmed den Aldrahögste GUD den 20 November hafwer behagat wälsigna Kongl. May:tz af Swerige Rättmätige Wapn emot Dess trolöse Fiende Czaren af Muscow», känd i 5 tyska och 4 svenska upplagor.[1] Mera målande scener ur striden och framför allt de karakteristiska bilderna från kapitulationen tar han från en svensk bearbetning av den i slaget fångne saxiske general Hallarts meddelande om striden, enligt uppgift ur brev till konung August.[2] Den heter i den svenska versionen »General Lieutnantens och Öfwer-Ingenieurens Ludwig Nicola von Allart Som wid Stadens Narva Lyckeliga Undsättning / blifwet fången / Upricktige Relation och sannfärdige Berättelse om Ryssiskes Czaren och Hans Folcks grufweliga Förskräckelse och Förbistring Til Konungen i Pohlen», och är känd i åtminstone 2 tyska och 2 svenska upplagor.[3] Dessa flygblad citeras i det följande »Kårt Ber.» och »Hallarts Rel.»

Det frapperar snart, att Dahlstierna i alla faktiska underrättelser visar sig väl känna till förhållandena. Redan hans skildring av ryssarnas uppmarsch har riktigt angivna ortnamn: de ryska trupperna tåga »uti månge förfaselige hoopar» bort från Holmgård och »stanna först ve Jovalla-Groopar» (v. 31); de slå en bro över floden vid »Portdeyas Qwarn» (v. 32) och stolts Narva lillas väktare ser

»een stor hoop
Där borte på Wäpssekyla giähle» (v. 34).

Det är genomgående korrekt angivna orter. Alla dessa uppgifter stå att hämta i Kårt Ber.: fiendens läger sträcker sig från stranden »neder med Strömen samt Portei qwarn och intill Joalla», även Vepsekyle omnämnes. Att belägringen hade varat i »tijo wekors ångstfulle dagar», får man veta i avslutningen till samma berättelse.[4] Versen om hur liten Ivangroo två gånger tinte sina gästers »rimfrusne Siägg», har tydligen sin motsvarighet i Hallarts berättelse, »at de Swänske wid Iwangrod giort twenne utfall . . .»[5]

[1] Måhända ha vissa av de nämnda uppgifterna hämtats från andra, med denna besläktade relationer.

[2] Om denna skrifts förhållande till HALLARTS bevarade dagbok se *Das Tagebuch des Generals von Hallart über die Belagerung und Schlacht von Narva* 1700, hgg. von FR. BIENEMANN jun. i *Beiträge zur Kunde Ehst-, Liv- und Kurlands.*

[3] *Samtida berättelser om Sveriges krig,* sid. 222 och 225.

[4] *Kårt Ber.:* »Och är således numehra Staden Narva, hwilken uti 10 veckors tijd har uthstått en swår och häfftig Belägring . . . worden unsatt.»

[5] Generalmajor Langens rel. omnämner två stormningar på Ivangorod.

Presentationen av hjälten gör nu Dahlstierna på fri hand och med ovanlig brio; den avslutas med den praktfullt lakoniska dialogen mellan kungen och hans svenner (v. 67). Därefter börjar med vers 69 den i detalj gående anslutningen till relationerna.

Dahlstierna förlägger den första sammandrabbningen mellan svenskarna och det ryska rytteriet under Scheremetjev till Silamäggi, medan den i själva verket ägde rum vid Pyhäjöggi. Passet vid Silamäggi övergavs av ryssarna utan strid.[1] Detta finner sin förklaring däri, att han här följt Hallarts från rysk sida givna skildring, vilken tagit fel på lokaliteterna i denna sak. Han sammanslår vidare — troligen för bättre verkans skull — Scheremetjevs flykt från passet före själva slaget och hans flykt över strömmen under pågående strid. Genom detta arrangemang vinner han större åskådlighet och sammanhållning och poängterar ytterligare ryssarnas underlägsenhet. I hans framställning te sig dessa episoder på följande sätt; vid sidan avtrycker jag de partier av Hallarts berättelse, som han här följer:

69.

Ty Sermethof mä sex gånger tusen
til häst /
Som skulle Silla-Mäcki förswaara /
Han tyckte Swänskas Upsyn waan
wärre än en Päst;
Ty tänckte han längst frå haar
minst faara!

Hallarts Rel.: Scheremetjev övergav »et wist pass Sillmecki benämdt»; . . . »och retirerat sig genast uti wårt läger, fast han emot 6000 man Cavallerie stark war. . .»

— — — — —

71

Han gaf säg i Strömmen mä Häst
å mä Kar /
Han wille säg åth hinsidon laga;
Men många som då törsta de somna
där qwar;
Starkt Strömme-ruus de kunde ey
fördraga.

Hall. Rel.: (under själva slaget) »Seremethioff / utan at se på någon fiende hafwer salverat sig simmandes genom Narvaströmen och äre däröfwer några drunknade. . .»

Med detta förbinder han nu tsarens flykt, vilken enligt Hallarts berättelse skedde vid underrättelsen om Scheremetjevs återtåg:

[1] *Generalstaben, Karl XII på slagfältet,* sid. 311.

72.

Herr Pädar han ropte med Sårgbundan röst /
O! Sermethåf / du west wäll at leefwa:
Kom tag mäg mäd åt Musko i dänna här höst;
De Swänske kulor flyga så skeewa;

73.

Men efter Jag drar bort kiära Cröije iag ehr beer /
Ty Swenskt Kruut i förr kunnat luckta /
En Fällt-Herres Namn i tagen uppå Ehr;
Nu rijr iag; de komma där i buckta!

Hall. Rel.: då Scheremetjev retirerat till lägret, »blef hans Czariske M:t bemelte 18 passato så förskräkt och häpen . . . at Czaren på en timas tid skickade siu gånger til hertigen af Croy och ändteligen sielf kom til den samma om natten hel förstörd / som en halfrasande menniska . . . Därmed skyndade sig Czaren i största hast utan drögsmåhl åt Moscou . . . Ty måste hans Durchl. Hertigen af Croy på sig taga öfwer-commando . . .»

Dahlstierna har antytt att svenskarna närma sig; de göra nu sin entré på skådeplatsen:

76.

Där we sköts Swänsk Lösen mä fyra skåtts i raa /
At stålts Narwas Tilstånd förfara:
Hwem kunde meer än hon då blij glättug å blij glaa?
Ty månde hon på ögnablecke swara

Hall. Rel.: »Den 20 Nov. när dagen begyntes / sköte de Swänske lösen utur 4 stycken / och skedde det samma ock så i Staden.»

Då nu kung Karl svänger sitt svärd, som aldrig drogs ut utan bane, timar en märklig händelse:

77.

Där mä föll och af Himmelen en Tyckna och een Snöö!
Den Ryssa kalla bloodrödan Haane.

Kårt Ber.: attacken igångsättes »under faveur af ett töcknogt och snömörkt wäder.»

Nu bryter kung Karl in i »rysseborgen», som beskrives på detta sätt:

80.

Det Gårda-Lägre war af een tweedubbel Borg
Mä Wallar å stört-diupe Grafwar:

Kårt Ber.: fiendens läger beskrives såsom en yttre och en inre linje; ». . . bestående af fasta wallar

Å Spanskt Rytterij kring alt deras
Torg /
Som späcktes mä spettsige Stafwar.

81.

De Murabräcker (kanonerna) låge så
högt uppå Wall /
De dundra dä mästa de kunna;

och diupa grafwar / bröstwärn med spanska Ryttare och stormpåhlar speckade sampt med åtskillige utanwärk och Batterier på fördehlachtige högder wälförsedt . . .»

Med god poetisk takt undviker Dahlstierna att gå närmare in på arméernas uppställning eller manövrerna under slagets gång. Fasthållande vid de stora linjerna i händelsernas utveckling, ger han blott en bild av den oemotståndliga »Wucht», som utmärkt anfallet, och framhåller, hur det börjar »badda hett för Rysseryggars päls». Ur den första sammandrabbningen tar han blott med en detalj, som genom sin åskådlighet har kunnat tänkas fängsla hans publik:

85.

Men de som wille römma de rede
uppå broo /
Å Broa braaka sönder i stycken;
De andra wille simma; å somli
wille roo;
Men mästedelen drunkna i dricken.

Kårt Ber.: . . . »hwarest de fuller sökte at salvera sig öfwer bryggan / men som densamma af den stora myckenheten blef öfwerlastad och gick sönder / så fördrancktes ett stort antahl af de flychtige uthi Elfwen. . .»

Han utesluter nu berättelsen om ryssarnas desperata motstånd vid vagnborgen och skildrar i stället i livliga färger det ömkliga i den numerärt överlägsna härens kapitulation för en fåtalig fiende:

86.

De öfrige om Natten de kröpe in i hool /
Och ingen toole meera upduka;

Interiörerna ur det ryska lägret med dess »förskräckelse och förbistring», som han nu återger, hämtar han helt ur Hallarts berättelse. Hur skickligt och effektfullt han utnyttjar dess uppgifter, framgår av följande jämförelse:

Ryssarna äro missbelåtna med de
tyska ledarna:

87.

Doch wille wij först hämnas på
desse Tyske Männ /

Hall. Rel.: »Tå blefwe månge tyskar massacrerade af Ryssarna för wåra

Som oss brackt i denna Olycka;
De roopte: äre wij icke hwar och
    een ehr Wänn?
Doch högge de dem sönder i stycke!

88.

Straxt när de tyske Riddare dä
    Specktakel såg /
Twå dödar såge de med ett öga;
Å aldri wore wij uppå makan et Tåg;
At fäckta meer oss hiälpa will föga;

89.

Den unga Konung CARL är Herre
    så Båll /
Hoo weet han tör skiänkia oss
    Lijfwe /
Det Ryssa ändå lära oss ifrån taa
    mä wåll /
Til krigs-Fångar alle wij oss gifwe.

90.

Då gofwe sig til fånga så månge
    som de waa /
Croije Felt-Herren han waa den
    första /
Å Stora Kåning CARL war nådelig!
    de saa:
Wij alle effter din Nåde törsta.

91.

Snart kom och Dåligruka å tiggde
    sit Lijf
För säg å sine Mädbröder alle;
Då taalte de Swänske til tijdfördrijf;
Å desse tiääna bättre te gå walle.

92.

Mä bara hufwun föllo för CARL
    Kånung need
Mång tusend på nåder och Onåde:
Herr Pädar / å Herr Pädar / som
    bort ifrån oss reed /
Du saaker äst til all denna Wåde!

ögon / så man- som qwinspersoner;

hwaröfwer wi tå änteligen när wi
såge sådant spectacel / märkte /
at wi sielfwe wore i fahran och
det icke bättre med oss aflöpa
torde och twifwelsutan händt hade.
Fördenskull rådslog hans durchl.
(= Croy), jag och General Lang /
hwad bäst för oss wore at giöra
wid denna fahrliga händelsen / och
hafwa wi tå ex tempore utan wi-
dare betänkiande fattat resolutio-
nen / wid denna confusionen at prac-
ticera oss / jämte få wåra betiente /
genom retrenchementet / och gifwa
oss sielfwe til fångna / williandes
oss fast heller underkasta hans
Kongl. May:tz i Swerige genero-
sitet / än de barbariske Ryssars
händer . . .

Samma natt hafwa Ryssarna sändt
Fursten Dolgerukoy til hans Kongl.
May:t i Swerige: och begiärt at få
capitulera.

93.

Nu taalte Kung CARL: heela Wärlden skal see /
At Jag als ingen Lust haar i Blode:
Ty stijgen up i alle som liggen här å bee:
Ehrt Footfall skall lända ehr til gode.

Hwarpå hans Kongl. May:t / efter en och annan ordwexling / sig låtet beweka at benåda dem alla med lifwet och låta marchera åt Ryssland /

94.

I Ryssar / Gewär läggen ned / å gån hem
Hwar å een til hwar sine Orter:
Men om wij någon wäpnad mehr råka utå dem /
De kläda Sko blodiga Siorter.

doch således / at de måst lemna alla fahnor / spehl / samt öfwer och under gewähr.

95.

Å tiuge tusen Ryssar mäd Eene Kiäpp i hann
De ginge där mä sina färde: . . .

Och äre på detta sättet öfwer 20 000 Ryssar afmarcherade med käppar i händerna / som en hop fää.»

Jämförelsen behöver inga kommentarer. Det är anmärkningsvärt med vilken skicklighet Dahlstierna utformat denna scen med de nådesökande barbarerna och den unge hjältekonungen efter relationens antydningar. Det är med full rätt som han utvalt just denna episod bland relationens många till att behandla utförligare; ingen annan erbjuder så god kontrastverkan och låter den unge kungen framstå så på en gång segeromstrålad och högsint. Det är naturligt, att Dahlstierna efter denna bild övergår till att specificera segerns mera reella frukter. Den moraliska triumfen ville hans publik gärna se kombinerad med en mera materiell sådan.

Han följer då åter den svenska relationen, Kårt Berättelse. De »nije store Jarlar», han nämner bland fångarna, motsvaras av de i Kårt Ber. uppräknade nio generalerna. Hans

97.

»hundra Mura-Bräcker / å try tiog å fem /
Å tije te / när man nooga räcknar;
Å fast så många Faner / som där kiördes hem . . .»

är en tämligen noggrann omskrivning av Kårt Ber:s 177 artilleripjäser och 171 fanor och standar. »Punnvaror, pänningar å tällt» har han också kunnat läsa om på samma ställe. Till slut bi-

fogar han ur Hallarts Rel. ännu en detalj för att belysa konungens tapperhet.

99.

Dä säges: at Kong CARL i dät hijskeliga Slag /
Sedan Rinnaren snuppla moot Låge/
Haar reede mäd een Stöfwel den uthlängste dag
Å fäcktat med Kiämpa förmåge.

Hall. Rel.: konungen har... »under warande actionen / störtat med hästen / at den ena stöfweln blifwet besittiande uti Morass / och skal hafwa ridet hela occasionen igenom med en stöfwel.»

Under sin skildring av slagets gång har han blivit så entusiasmerad av segerbulletinernas meddelanden, att han nästan glömt av diktens allegoriska anläggning. Han återtar nu energiskt detta uppslag. Först följer han kung Karl, då han rider in till stolts Narva lilla i lycka och glädje; sedan ger han en bild av herr Pädar, som håller med sin häst öster utmed å och ängsligt räknar salvorna, som han hör ur fjärran. En andfådd flykting ger honom i förbifarten en rapport om det timade; då ger han sig iväg och stannar inte »förn hemma i Moskowa staa».

I slutverserna upprepas denna kontrasterande dubbelbild: »de Ryske-Frugers» förtvivlan och sorg målas först i från folkvisan delvis hämtade strofer[1] och med stor poetisk kraft:

112.

De Ryske-Fruger stånda we store Nogåhls lee /
De wänta sina Herra hemkomma:
Å hemkomma Hästa å blodiga waa dee /
Å Sahlana de wore tomma.

113.

Straxt hördes ett Skrään långt öster under skog:
Wee oss! wåre Männ ligga slagne:
Hwem kiörer nu wår Harf: hoo styrer nu wår Plog?
Å alle wåre Herrar ä tagne!

Och motbilden till denna:

114.

Men där groor en Fägnad i Swearjkes Lann /
De Wall-Barn de lalla å de qwäda.

---

[1] Vers 112 är hämtad från visan om Kung Sverker och slaget vid Lena; Ek, *Den svenska folkvisan,* sid. 215.

Svenskarnas glädje utmynnar i en psalmartad tacksägelse och en bön för kungen, som lånat uttryck från den kyrkobön, vilken söndagligen lästes i alla kyrkor över hela riket »wid närwarande swåre Krigz-Tijder»:[1]

116.

Du Stoore å du Starcke i Högdenne boor /
Som ögna-ste'en ackta din Smorde!
Bewara Konung CARL som säg dig förtroor
Hans Fijender din Krigs-Ängel Morde!

»Emoot thessa (fienden) lät tu Herre Zebaoth see tina macht . . . Bewara tin Smorda, såsom en ögnasten, för alla hemliga stämplingar och uppenbarliga wåldsamheter.»

* * *

Med sin nya stil vänder sig Dahlstierna till en i viss mån ny publik. Han har gjort en skildring av Narvaslagets förlopp och betydelse, som kunde förstås av vem som helst. Dikten har också slagit igenom fullständigt; genom sitt innehåll och sin form har den blivit en av Sveriges mest levande dikter. Den har i verkan synbarligen överträffat alla samtida flygblad.

[1] *Böön wid närwarande swåre Krigz-Tijder, uti alla Församlingar öfwer Swerige och dess underliggiande Hertigdömer och Länder at upläsas.* Tryckt i Stockholm år 1700.